

Studenten voor de klas

SAMEN GESCHIEDENISLERAREN OPLEIDEN

De stage neemt sinds kort in alle modules van de lerarenopleidingen een belangrijke plaats in. In de duale variant werken de studenten vanaf het begin een dag per week op hun stage-school. In de meer traditionele variant wisselen periodes van stage en onderwijs elkaar af. Hoe ervaren docenten en studenten de praktijk van deze opleidingsmodellen?

Het aandeel van praktijkleren is bij de meeste opleidingen fors toegenomen. Aan dat zogenaamde 'leren op de werkplek' besteedt de student gemiddeld een kwart tot een derde van zijn studietijd. Er zijn echter grote verschillen ten aanzien van de concrete invulling. Sommige opleidingen hebben gekozen voor duale opleidingsvarianten: studenten wisselen het werken op een school voor voortgezet onderwijs af met het leren op de opleiding. Veel studenten krijgen dan een arbeidsovereenkomst en een salaris. De geschiedenisstudent van het Instituut Archimedes in Utrecht werkt bijvoorbeeld al vanaf zijn eerste jaar één dag per week op een opleidingsschool. In dat jaar ligt de nadruk op onderwijsondersteunende taken, zoals het begeleiden van kleine groepen leerlingen. In het tweede en derde jaar werkt hij twee dagen per week op school. Een tweedejaars student maakt kennis met het lesgeven onder directe begeleiding van een leraar en een derdejaars student geeft al minimaal drie lessen per week. In het vierde jaar geeft de student als Leraar in Opleiding (LIO) zelfstandig les, inclusief alle taken en verantwoordelijkheden die iedere 'gewone' leraar heeft.

De studenten hebben werk- en leertaken, deels door henzelf en deels door hun stageschool vastgesteld.

Het gaat dan bijvoorbeeld om observeren, reflecteren en begeleidingsgesprekken. In de 'oude' situatie kwam een student pas vanaf zijn tweede jaar in aanraking met de beroepspraktijk. Nu kan hij dus eerder - al tijdens zijn propedeuse - bepalen of het docentenberoep iets voor hem is. Ook voelt hij zich, zeker als hij betaald wordt, meer verantwoordelijk dan een stagiair. Zijn positie als teamlid op een school motiveert hem extra in zijn studie.

Voordelen

Voor de scholen zijn er grote voordelen. Zij beschikken over extra personeel op diverse functieniveaus: de studenten voeren immers taken uit. Het belangrijkste voordeel is dat de school mede-opleider van de student is. Door de intensieve samenwerking tussen de lerarenopleiding en de opleidingsscholen zijn de opleidingen in staat in te spelen op de eisen die de praktijk aan docenten stelt.

Het uitgangspunt dat scholen medeverantwoordelijk worden voor de opleiding is nog niet overal even sterk verwezenlijkt, maar de lerarenopleidingen proberen daar met de stagescholen wél naar toe te werken. Een probleem daarbij is het feit dat stagebegeleiders soms andere dingen belangrijk vinden dan de opleiders en

dat er zo geen eenheid ontstaat in het systeem van begeleiden.

De lerarenopleidingen hebben afgelopen jaar in het kader van de kwaliteitszorg het werkplekleren uitgebreid geëvalueerd. In Utrecht komt een duidelijk beeld naar voren van de ervaringen van de studenten. Relatief positief antwoordt men op de vraag of de taken op de werkplek de motivatie voor het leraarschap hebben vergroot. Datzelfde geldt voor de vraag of ze later op dezelfde school als docent zouden willen functioneren. Over de begeleiding van de school door de werkplekbegeleider en van het instituut door de instituutsbegeleider zijn de studenten gemiddeld tevreden. Een groot aantal studenten geeft aan op school te worden behandeld als een nieuw lid van het docententeam; ze mogen deelnemen aan vergaderingen, cursussen of studiedagen voor docenten van de

school. Een meerderheid vindt dat ervaringen op de werkplek goed gebruikt kunnen worden bij het onderwijs op de opleiding.

In de evaluaties zijn natuurlijk ook vragen voorgelegd aan de werkplekbegeleiders op de scholen. Hoog scoort de vraag of de taken die de studenten uitvoeren op de school leerzaam zijn voor de student. Ook zijn de meeste leraren tevreden over de inzet van de studenten. De meerderheid geeft aan duidelijke eisen te stellen aan voorbereiding, uitvoering en nabespreking van lessen die studenten geven. Een lagere score is er bij de vragen die gericht zijn op voorzieningen ten aanzien van de begeleiding. De meeste docenten geven aan dat ze niet voldoende uren krijgen voor hun taken als werkplekbegeleider. In vergelijking met de voorgaande jaren treedt er wel een verbetering op in de mogelijkheden tot professionalisering. In het

ERVARINGEN UIT DE PRAKTIJK: DE STUDENTE

'Je zult maar 17 zijn en leerlingen uit klas 3 vmbo les moeten geven over politieke besluitvorming. Dat overkwam mij. Want toen ik in september 2003 het HBO binnenkwam, wist ik niet dat ik in november al een leerwerkplek zou hebben op een school. Het spannendste was nog dat ik zelf die leerwerkplek moest regelen. Het lukte!

Eén dag in de week was ik op het Van Lodenstein College te Amersfoort. Ik maakte me nuttig door allerlei dingen te doen voor de sectie Geschiedenis, ik bekeek video's en maakte verwerkingsvragen. Daarnaast gaf ik ook elke week een uur les. Zo leerde ik voorzichtig kennismaken met het werkveld waar ik uiteindelijk terecht zou komen.

Een jaar later werkte ik op de Jacobus Fruytier Scholengemeenschap te Apeldoorn. Mijn verantwoordelijkheid werd al een stukje groter. Ik ontwikkelde vakdidactische opdrachten die andere collega's ook gebruikten en hield mij bezig met het ontwikkelen van een archiefmap met allerlei geschiedenis verhalen.

In het derde studiejaar werkte ik als onbevoegd docent op het Witsius College te Barneveld. Ik had de volledige verantwoordelijkheid voor drie klassen. Daarnaast draaide ik mee in het H/V-team. En omdat de school net opgericht was, deed ik nog allerlei andere taken, zoals het opzetten van de schoolkrant en het opzetten van een mediatheek. Een nadeel daarvan was dat er minder uren over bleven voor een stevige ondergrond aan kennis van de geschiedenis. Inmiddels heb ik mijn eigen manier ontwikkeld om aan de benodigde kennis te komen. Toch zou ik pleiten voor meer ruimte voor vakinhoudelijke kennis en vaardigheden.

Dit jaar werk ik op dezelfde school. Ik moet mezelf af en toe vertellen dat ik ook student ben. Doordat ik ook aan het afstuderen ben, kom ik bijna niet meer op de Hogeschool. Ik werk nu drie à vier dagen. Ik heb vijf eigen klassen en vervang daarnaast regelmatig zieke collega's voor allerlei andere vakken. Wederom druk, maar ongelooflijk boeiend.

Hoe het contact tussen de school en de opleiding is, hangt af van de begeleider. Meestal is het niet meer dan mailcontact. Zelf heb ik tot twee keer toe een begeleider gehad die een lesbezoek kwam doen. Dat heb ik als zeer positief ervaren. Wat mij betreft zou dat verplicht moeten worden, want hoe kun je een student beoordelen zonder hem of haar voor de klas te zien?

Marga van den Brink

studiejaar 2006-2007 geeft gemiddeld de helft van de docenten aan dat ze een training hebben gevolgd om studenten goed te kunnen begeleiden.

Een meer traditioneel model

Andere opleidingen hanteren nog steeds - binnen de context van een meer competentiegericht curriculum - een wat traditioneler opzet van het werkplekleren, waarbij de studenten via stages en projecten kennis maken met de beroepspraktijk en op het instituut flankerende activiteiten (bijvoorbeeld van onderwijskundige of vakdidactische aard) georganiseerd worden. Ook bij deze lerarenopleidingen zijn de ervaringen die in de schoolpraktijk met het leraarsberoep worden opgedaan - én de reflectie daarop - in feite de kern van de opleiding, maar het totaal wordt in veel mindere mate door de vraag van studenten en scholen gestuurd.

De studenten van Fontys Lerarenopleiding Sittard zijn in het eerste jaar vanaf halverwege november al tien dagen ter oriëntatie op een school voor voortgezet onderwijs en gaan in het voorjaar vier dagdelen per week zelf in en met klassen aan de slag. In het tweede en derde jaar groeit dat leerplandeel qua studietijd nog verder uit en in het vierde jaar doen ze hun LIO-stage. Ze worden daarbij begeleid door docenten van hun stageschool en van hun opleiding. Aanvankelijk voeren zij hun werkzaamheden op school uit onder supervisie van en met directe begeleiding door de genoemde begeleiders, maar geleidelijk komt het accent steeds meer te liggen op een (nagenoeg) zelfstandig functioneren van de student als leerkracht en op begeleiding-op-afstand (via intervisie).

In enquêtes geven studenten steevast aan dat de tijdsbesteding aan de stage ten opzichte van de rest van de opleiding goed is. De sturing van de activiteiten op de stageschool wordt bij deze variant ook meer bepaald door de opleidingen en in veel mindere mate door de school van voortgezet onderwijs. In het algemeen is dit beeld voor de studenten vertrouwd, wel-

licht ook gemakkelijker. Pas in het vierde jaar bepalen studenten - onder meer via een afstudeeronderzoek - grotere delen van de invulling van hun stage zelf. Echt ontevreden zijn ze daarover echter niet!

Samen opleiden tot vakbekwaam docent

In het oude stagemodel werden de studenten tijdens hun stage altijd begeleid door een van hun geschiedenisdocenten van de lerarenopleiding. In de beide hierboven beschreven huidige stagevarianten is dit niet altijd meer het geval. De instituutsbegeleiders begeleiden vaak alle studenten die op een bepaalde school werken. Geschiedenisstudenten kunnen een instituutsbegeleider hebben vanuit de talen of de exacte vakken. Begeleiding bij de ontwikkeling van hun vakinhoudelijke en -didactische competenties moeten deze studenten dus vooral zoeken bij de begeleider op hun stageschool. De vraag is dan of deze werkplekbegeleider of schoolpracticumdocent de benodigde kwaliteiten in huis heeft om de student ook op vakinhoudelijk en -didactisch gebied goed te begeleiden. Indien een groot gedeelte van de opleiding plaatsvindt op de werkplek - een kwart tot een derde van de totale studietijd -, maar de kwaliteit van de ontwikkeling van vakkennis en bijbehorende didactiek op de werkplek niet gegarandeerd kan worden, ligt hier een

ERVARINGEN UIT DE PRAKTIJK: DE WERKPLEKBEGELEIDERS

'Eén van de dingen die ons opvalt is het grote enthousiasme waarmee de studenten, vooral de eerstejaars, voor de klas willen staan en zo uitstralen echt iets met hun vak willen doen. Om dat enthousiasme voor het vak vast te houden is een goede en intensieve begeleiding krijgen van de werkplek- en instituutsbegeleider van het grootste belang.

De werkplekbegeleider is degene die de student onder zijn of haar hoede heeft. Deze heeft specifieke taken, zoals het bijwonen van de lessen van de student. Dat is vaak moeilijk, omdat er in de praktijk meestal te weinig tijd voor is. Bovendien zou het prettig zijn als deze begeleider docent geschiedenis is, zodat het vakinhoudelijke naast het didactische aspect, direct kan worden beoordeeld. Dit is nu lang niet altijd het geval.

Daarnaast zijn korte communicatielijnen tussen de instituuts- en werkplekbegeleider van belang. Het is nu voor de werkplekbegeleiders vaak niet duidelijk aan welke werk- en leertaken de studenten op hun stageschool gaan werken. Een oriënterend gesprek hierover met beide begeleiders kan zorgen voor duidelijkheid, zodat alle partijen weten wat er verwacht wordt. Een meer schoolvakgerichte (op geschiedenis gerichte) begeleiding vanuit de opleiding en werkplek maakt de student beter toegerust voor zijn taak als leraar.'

Nicole van de Weerd en Pien Jongenelen

belangrijke uitdaging voor de scholen én de lerarenopleidingen. Samen kunnen - moeten! - ze plannen maken om ook de kwaliteitsverbetering van het opleiden in de schoolvakbekwaamheid op te pakken.

Adviezen Onderwijsraad

De aanbevelingen uit het advies van de Onderwijsraad Leraren opleiden in de school kunnen als uitgangspunt voor kwaliteitsverbetering dienen. De Onderwijsraad gaat er van uit dat de lerarenopleidingen primair verantwoordelijk zijn voor de borging van de kwaliteit van de vakinhoudelijke competenties van de leraar. Ze moeten daarbij uitgaan van een opleidingsprogramma, waarin in ieder geval meer dan de helft van de studielast aan de lerarenopleiding is gericht op vakinhoud en -didactiek. Tevens stelt de Raad dat per vak expliciet dient te worden aangegeven aan welke vakinhoudelijke eisen de student aan het eind van de opleiding minimaal moet voldoen om als leerkracht aan het werk te kunnen gaan.

In het meest recente advies van de Onderwijsraad, Versteving van kennis in het onderwijs, wordt aandacht besteed aan de positie van de vakinhoudelijke component in het schoolgebonden opleidingstraject. Het gaat hierbij om een opleidingstraject, waarbij de studenten hun hele onderwijsprogramma op de opleidingsschool doorlopen, een variant die nog een stap verder gaat dan het geschetste duale traject. De Raad stelt dat een risico van opleiden in de school is dat de

ERVARINGEN UIT DE PRAKTIJK: DE ALGEMEEN BEGELEIDER OP SCHOOL

'Jarenlang ben ik werkzaam geweest als schoolpracticumdocent (toen nog gewoon stagebegeleider geheten), tot ik door de directie benaderd werd met de vraag of ik geen OD'er wilde worden. OD'er? Ja, Opleidingsdocent. Dat is degene die een tandemloeg vormt met de FCD'er, de Fontys ContactDocent. Samen vormen zij de spil van de stagebegeleiding op een middelbare school.

De taken en werkzaamheden van de OD'er zijn divers. De kerntaak bestaat uit vier facetten. Ten eerste ben ik in letterlijke zin het eerste aanspreekpunt van de school. Ik ben degene die de studenten welkom heet, hen rondleidt, hen inwijdt in de rituelen van het schoolgebeuren. Daarnaast probeer ik – en dat lukt heus niet altijd! – van iedere stagiair(e) twee lessen te bezoeken en te observeren. Ten derde ben ik betrokken bij de pakweg twintig intervisiebijeenkomsten per jaar, die Thijs van Vugt belegt (mijn tandemgenoot; hij zit voorop, stuurt dus niet alleen, maar trapt ook een stuk harder dan ik). Ten slotte voeren alle stagiaires een eindgesprek met de FCD'er, SchoolPracticumDocent (SPD) en met mij. Ik maak daarvan steeds een eindverslag.

Er is echter zoveel meer dan die kerntaken. Aangezien ik op mijn school het gezicht ben van de stagebegeleiding, nemen ook veel individuele, non-Fontys-stageplaatszoekers, contact met mij op in de hoop dat ik hen aan een plaats kan helpen. Ook heb ik enkele jaren bezoek gehad van buitenlandse (Spanje, Letland, België, Duitsland) gasten. Daarnaast ben ik als OD'er het centrale, vakoverstijgende aanspreekpunt voor de stagiaires. Dat geldt dus ook indien zich problemen zouden voordoen met bijvoorbeeld de SPD'er (wat tot nu toe zelden of nooit is voorgekomen).'

Hans Hotterbeekx, Trevianum Scholengroep Sittard

professionele kennisbasis minder expliciete aandacht krijgt dan de pedagogisch-didactische. Het is daarom volgens de Raad van belang óók bij deze vorm van opleiden de vakinhoudelijke component voldoende gewicht mee te geven. In feite geldt de waarschuwing van de Raad voor elk opleidingstraject van leraren! De Onderwijsraad besteedt in dit laatste advies tevens

aandacht aan nieuwe vormen van leren. Deze meldt dat sommige opleidingen in het kader van onderwijs vernieuwing het zelfstandig leren centraal stellen: het onderwijs moet zich richten op het leerproces in plaats van op de leerstof. Docenten moeten leerlingen begeleiden bij het proces van kenniswerving in plaats van zelf kennis over te dragen. Praktijkleren vervangt (school)onderwijs. Volgens de Raad kan dit leiden tot een informalisering en onderwaardering van de inhoud van het onderwijs. In zijn vierde aanbeveling stelt de Raad dan ook dat los van alle vernieuwingen in het onderwijsproces "de introductie in gestructureerde kennisgebieden de centrale component in het onderwijs blijft".

De tweedegraads lerarenopleidingen Geschiedenis hebben een tweetal initiatieven genomen die volledig in lijn zijn met de adviezen van de Onderwijsraad. Tussen mei 2002 en november 2006 heeft in opdracht van de gezamenlijke directeurs van de tweedegraads lerarenopleidingen en het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren het project Kennisbasis plaats gevonden. Binnen dat project is zowel in generieke zin (het pedagogisch-didactisch domein) als per vak beschreven welke basiskennis verwacht mag worden van startbekwame leraren. De kennisbasis voor geschiedenis was als een van de eerste gereed en heeft vaak als voorbeeld gefungeerd. Ze is voor iedereen te raadplegen op de website <http://www.kennisbasis.nl>. De drie kennisgebieden (de leerling, het leren en de onderwijsinhouden) spreken voor zich, het onderscheid in drie soorten kennis (theoretisch, metho-

ERVARINGEN UIT DE PRAKTIJK: DE BEGELEIDER VANUIT DE LERARENOPLEIDING

'Een echte opleidingschool ben ik nog niet tegengekomen. Ik ken bijvoorbeeld een school die zich wel medeverantwoordelijk voelt voor een goede begeleiding van de studenten die er stage lopen. Die school streeft ernaar een samenwerkingsschool te worden voor onze opleiding. Maar ik ken ook een school waar dankzij de inzet van de begeleider vanuit de school en diens capaciteiten de school zich medeverantwoordelijk voelt voor opleiden. De schoolpracticumdocenten daar zijn nu nog niet allemaal voldoende toegerust. Dat komt wel. Die school heeft zelfs al docenten in dienst die gecertificeerde assessoren zijn. Die kunnen we direct inschakelen bij het assessment van studenten aan het eind van hun studie. Maar zover zijn wij nog niet.'

Om de kwaliteit van de ontwikkeling van de schoolvakbekwaamheid te handhaven is meer informatie nodig van de schoolpracticumdocenten of werkplekbegeleiders. De Commissie Lerarenopleidingen van de VGN wil onderzoek doen naar uw mening als begeleider van studenten over het samen opleiden op de school. Hiertoe zal binnenkort op de website van de VGN een enquête verschijnen. Uw reactie verwerken wij tot aanbevelingen voor de opleidingsinstituten.

disch en praktisch) doet enigszins kunstmatig aan. De vakinhoud voor geschiedenis sluit aan bij de tien tijdvakken uit het rapport-De Rooy, de didactische benadering is herkenbaar uit het handboek van Wilschut, Van Straaten & Van Riessen (Geschiedenisdidactiek. Handboek voor de vakdocent, Bussum 2004). Enkele lerarenopleidingen hebben inmiddels die kennisbasis besproken met leraren uit hun opleidingsscholen. Daar werd geconstateerd dat het weliswaar prima is dat er duidelijkheid bestaat over de kennisbasis, maar dat dit document wel gezien moet worden als een minimum-programma! Het landelijke overleg van de geschiedenisopleiders van de tweedegraads lerarenopleidingen heeft besloten aan dit thema een studiedag te wijden in het lopende studiejaar.

Een daarmee samenhangend initiatief vanuit de lerarenopleidingen betreft het schrijven van een nieuw basisboek geschiedenis voor de eigen doelgroep. In het najaar van 2005 constateerde de Amsterdamse lerarenopleiding dat de academische standaardwerken voor de jongste generaties eerstejaars studenten, doorgaans afkomstig van de havo, steeds ontoegankelijker werden. Vandaar dat het plan rees om een boek te schrijven, speciaal voor hun eigen eerstejaars. Het zal verschijnen in het voorjaar van 2008 en is geen vervanging van bestaande handboeken, maar vormt daarvoor een basis. Gekozen wordt voor een bespreking van de stof, geordend in de tien tijdvakken van De Rooy en binnen deze tijdvakken in de 49 'kenmerkende aspecten' die voor de bovenbouw van havo en vwo zijn voorgesteld.

**VGN en Anno organiseren de
geschiedenisdag
voor VMBO-docenten**

Anno
VERBODIG VAN DOCENTEN IN
ONBESCHUTTEDE EN STAATSONTOEGANGELIJKE
PUBLIEKHEID

VGN
VERBODIG VAN DOCENTEN IN
ONBESCHUTTEDE EN STAATSONTOEGANGELIJKE
PUBLIEKHEID

**17 april
2008**

Onderwerpen
De Canon en Het verhaal in de geschiedenisles

Keynote
Hubert Slings (Stichting entoen.nu en Anno)

Workshops Canon:
Huub Kurstjens (Cito), Lammert Doedens (winnaar Les van het Jaar 2006), Gerard Rozing (meegewerkt aan het nieuwe examenprogramma VMBO), Albert van der Kaap (SLO, Histoforum).

Workshops Het verhaal in de geschiedenisles van:
Arie Wilschut (Instituut voor Geschiedenisdidactiek) en Henk van Kerkwijk (schrijver van o.a. historische jeugdboeken).

Tijd: 14.00-16.40 uur en borrel na afloop
Lokatie: Stadscafé Observant Amersfoort

Totale kosten: € 30,- voor leden en € 40,- voor niet-leden.
Inclusief nascholingscertificaat en Feniks verhalenboek
Aanmelden kan tot 28 maart 2008

**Voor het
volledige programma
en aanmelden kijk op
www.vgnkleio.nl**